

УДК 343.8

Богатирьов А. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та
кримінології Університету державної
фіскальної служби України

ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

У статті розглядаються поняття та сутність латентної злочинності в місцях несвободи. Наведено уявлення наукового співтовариства про тлумачення латентної злочинності. Доведено, що недооцінювання персоналом місць несвободи проблеми латентної злочинності серед засуджених спотворює уявлення про її фактичний рівень, про розмір матеріальних і нематеріальних збитків, що заподіюються нею установам виконання покарань.

Ключові слова: латентність, злочинність, місця несвободи, поняття, сутність.

В статье рассматривается понятие и содержание латентной преступности в местах несвободы. Изложено мнение научного сообщества о латентной преступности. Доказано, что недооценка персоналом мест заключения проблемы латентной преступности среди осужденных искажает мнение о ее фактическом уровне, о размере материальных и нематериальных убытков, причиненных ею местам исполнения наказания.

Ключевые слова: латентность, преступность, места заключения, понятие, содержание.

Постановка проблеми. Варто зазначити, що існування в місцях несвободи латентної злочинності спричиняє формування як у засуджених, так і в персоналу викривленого, неправильного уявлення про її реальний рівень, масштаби та суспільну небезпеку.

Крім того, неврахування латентної злочинності адміністрацією установ виконання покарань призводить до певних похибок у прогнозуванні злочинності серед засуджених, плануванні заходів запобігання її активізації, неправильного розрахунку сил і засобів, які залучаються

до протидії злочинності серед засуджених у місцях несвободи.

А тому проблема зниження латентної злочинності в місцях несвободи є актуальною, складною і гострою як для кримінологічної науки, так і для пенітенціарної практики. На жаль, Міністерство юстиції України дедалі рідше інформує суспільство про вчинення кримінальних правопорушень у місцях несвободи: здебільшого тільки резонансні злочини набувають розголосу після публікацій у засобах масової інформації і стають відомими широкому загалу.

Ураховуючи той факт, що в науковій літературі наголошується на важливості вивчення латентної злочинності для пізнання її фактичного стану, справжніх масштабів, структури, географії та реальної ціни, констатуємо, що дослідження цього явища в місцях несвободи повинно розглядатися адміністрацією установи виконання покарань як одне із завдань запобігання вчиненню кримінальних правопорушень у місцях несвободи загалом.

До того ж вивчення латентної злочинності в місцях несвободи дасть можливість на підставі достовірних і повних даних про масштаби злочинності серед засуджених у місцях несвободи своєчасно проводити як планові, так і позапланові заходи запобігання їй.

Метою статті є детальний аналіз поняття та розкриття сутності латентної злочинності в місцях несвободи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час дослідження нами використано праці вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: Б. М. Бабія, І. Г. Богатирьова, М. Ю. Валуйської, В. В. Василевича, Б. Я. Гаврилова, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, І. М. Даньшина, А. І. Долгової, О. М. Джужі, Г. І. Забрянського, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Колба, Л. В. Кондратюка, А. О. Конєва, В. М. Корецького, Т. В. Корнякової, В. В. Цветкова, О. С. Шляпочнікова, Н. С. Юзікової та ін.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи поняття і сутність латентної злочинності загалом та її місце серед засуджених у місцях несвободи зокрема, варто зазначити, що слово «латентність» застосовується в біології, хімії, медицині та

інших науках, де існує проблема, пов'язана з прихованими процесами або відкриттям чогось нового.

Тому ми звертаємо увагу наукової спільноти на той факт, що в кримінологічній науці серед вітчизняних і зарубіжних учених нині точиться багато дискусій з приводу поняття латентної злочинності. Аналіз останніх досліджень цього питання засвідчив, що існує безліч різних авторських трактувань латентності, однак єдиного загальноновизначеного поняття латентної злочинності в кримінології немає. З одного боку, поняття «латентна злочинність» розглядається вченими в контексті їхніх власних досліджень, з іншого боку, науковий пошук визначення цього поняття та його сутності триває.

Зокрема, на початку 80-х років минулого століття зарубіжний учений А. О. Конєв визначив латентну злочинність як специфічне соціальне явище, що являє собою сукупність кримінально караних діянь, щодо яких могли (або не могли) виникнути оперативно-розшукові заходи [1, с. 3].

Інші зарубіжні вчені О. С. Шляпочніков та Г. І. Забрянський під латентною злочинністю розуміють сукупність кримінально караних дій, які не були виявлені правоохоронними органами [2, с. 22]. А дослідник Л. В. Кондратюк під латентною злочинністю розуміє ту частину загальної злочинності, що являє собою кумулятивний масив у межах дії строків давності [3, с. 241].

Власне визначення латентної злочинності наводить також зарубіжний учений Б. Я. Гаврилов. На його думку, латентна злочинність – це сукупність злочинів, як раніше неві-

домих правоохоронним органам, у тому числі й тих, про вчинення яких громадяни, установи, організації до компетентних органів не зверталися, так і фактично відомих компетентним органам, але не відображених в офіційній кримінально-правовій статистиці у зв'язку недосконалістю нормативно-правового регулювання цієї проблеми або з інших суб'єктивних причин [4, с. 16].

Кримінолог зарубіжної школи А. І. Долгова вважає, що латентна злочинність – це сукупність прихованої злочинності. Під прихованою злочинністю поіменно вчена розуміє злочини та їх сукупність, що вчинені, але про них не стало відомо правоохоронним органам і суду. Та частина злочинів, яку скривають, включає злочини їх сукупність, що стали відомі правоохоронним органам, але з різних причин не знайшли відображення в офіційній статистиці злочинності [5, с. 135].

Вітчизняний учений-кримінолог В. В. Василевич визначає латентну злочинність як злочинність, «що не знайшла відображення в офіційних статистичних звітах» [6, с. 27]. Інший український кримінолог А. Ф. Зелінський подає таке трактування поняття: «це сукупність передбачених кримінальних діянь, які у зв'язку з певними причинами не враховані правоохоронними органами» [7, с. 32].

Ширше пояснення латентної злочинності наводить І. М. Даньшин, на думку якого в кримінологічному аспекті – це сукупність не виявлених і не включених у статистичну звітність злочинів. До причин і умов латентної злочинності вчений відносить такі: специфіка окремих видів злочинів, які за способом учинення

передбачають підвищену прихованість, що породжує труднощі в їх виявленні; наявність у суспільстві професійної та організованої злочинності, до якої найчастіше залучаються неповнолітні; низький рівень правосвідомості населення; відсутність належного матеріально-технічного забезпечення; небажання повідомляти про відомий факт учинення злочину до відповідних інстанцій тощо [8, с. 44–45].

Більш поглиблене трактування поняття подає професор В. В. Голіна, який вважає, що латентна злочинність – це не виявлені та з інших причин невідомі правоохоронним і судовим органам злочини, відомості про які не знаходять відображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності [9, с. 63].

Вітчизняні вчені Т. В. Корнякова та Н. С. Юзікова вважають, що латентна злочинність у кримінологічному аспекті – це сукупність фактично вчинених, проте не виявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним органам і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не відображаються в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності [10, с. 71].

Сучасне визначення латентної злочинності пропонує професор І. Г. Богатирьов, який під латентною злочинністю розуміє сукупність злочинних діянь, що були реально вчинені, але не стали відомі органам кримінального судочинства і, відповідно, не відображаються в офіційній кримінально-правовій статистиці [11, с. 34].

У юридичному словнику латентна злочинність визначена як злочинність, яка не взята на облік і при-

хована від відповідних державних органів, спеціально покликаних з нею боротися [12, с. 364]. В іншому словнику слово «латентний» походить від латинського «latens» і означає «прихований», «невидимий» [13, с. 279].

Таким чином, аналіз наведених трактувань поняття латентної злочинності свідчить, що її основними ознаками є наявність кумулятивного масиву в межах дії строків давності; сукупність реально вчинених злочинних діянь, не виявлених та з інших причин невідомих правоохоронним та судовим органам; невідображення в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності та ін.

Отже, стан латентної злочинності в місцях несвободи можна визначити як неконтрольований. Це спричинено тим, що засуджені не завжди подають заяви про відкриття кримінальних проваджень за фактом учинення стосовно них злочину; персонал органів і установ виконання покарань Міністерства юстиції України допускає порушення облікової дисципліни; ухвалюються необґрунтовані рішення про відмову у відкритті таких кримінальних проваджень та ін.

До речі, недооцінювання персоналом місць несвободи проблеми латентної злочинності серед засуджених, по-перше, спотворює уявлення про її фактичний рівень; по-друге, не дозволяє визначити розмір матеріальних і нематеріальних збитків, що заподіюються установам виконання покарань; по-третє, суттєво впливає на кримінологічні прогнози її розвитку та планування заходів запобігання поширенню цього явища.

Таким чином, латентна злочинність серед засуджених у місцях несвободи, залишаючись поза увагою адміністрації установ виконання покарань, є особливо небезпечною через те, що:

- завжди прихована і замовчується різними сторонами з різних причин;

- не враховується, не прогнозується і не плануються заходи запобігання їй;

- відчуття безкарності заохочує окремих засуджених уперше вчиняти в місцях несвободи кримінальні правопорушення, а інших – продовжувати свої протиправні діяння;

- збитки, заподіяні установі виконання покарань, засудженому, персоналу, не відшкодовуються.

У процесі дослідження звернуто увагу на те, що інформація про заподіяння в місцях несвободи тілесних ушкоджень, побоїв, учинення насильства й інших кримінальних правопорушень проти засудженої особи не завжди стає відомою адміністрації установи виконання покарань. Це пов'язано з діяльністю в місцях несвободи злочинних груп, які є найбільш небезпечними в середовищі засуджених.

Своїми діями вони, з одного боку, впливають на тих, хто вперше засуджений до покарання у виді позбавлення волі або переведений для подальшого відбування покарання з виховної колонії, а з іншого – демонструють неповагу до адміністрації установи виконання покарань і наголошують потенційній жертві на всездозволеності (їх недоторканності) в місцях несвободи.

Тому, як свідчать дослідження злочинності серед засуджених у місцях несвободи, засуджений, стосовно

якого вчинено кримінальне правопорушення, здебільшого не бажає інформувати про це адміністрацію, тому що боїться відплати та розправи злочинних груп у місцях несвободи.

Крім того, на латентну злочинність серед засуджених у місцях несвободи впливають такі чинники: ізоляція засудженого від суспільства; ставлення соціуму до засудження окремої особи, її осуд; відсутність перспектив звільнення від відбування покарання; позбавлення ряду суб'єктивних прав; спад психоемоційної налаштованості на відбування покарання. Усі ці передумови формують у засудженого визнання власної долі та місце серед інших засуджених.

Таким чином, латентну злочинність серед засуджених у місцях несвободи можна поділити на такі види:

а) не заявлені засудженими до адміністрації установи виконання покарань кримінальні правопорушення, учинені стосовно них у місцях несвободи;

б) не враховані персоналом місць несвободи кримінальні правопорушення, про які вони доповідали в Міністерство юстиції України, але не зареєстрували і не розслідували через недостатню професійну підготовку з питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у місцях несвободи;

в) приховані адміністрацією установи виконання покарань з метою зменшення рівня злочинності в місцях несвободи кримінальні правопорушення, учинені серед засуджених.

Висновки. Дослідження латентної злочинності серед засуджених у місцях несвободи засвідчило не тільки факт учинення великої кількості кримінальних правопорушень у місцях несвободи, які залишилися поза межами офіційного статистичного обліку Міністерства юстиції України, а й приховування масштабів цього явища з метою штучного зниження рівня злочинності в місцях несвободи.

Список використаних джерел

1. Конев А. А. Основные криминологические характеристики латентной преступности. Омск, 1980. С. 3.
2. Забрянский Г. И., Шляпочников А. С. Выявление латентной преступности. *Советское государство и право*. 1971. № 5. С. 98–103.
3. Кондратюк Л. В. О кумулятивной латентности и методике определения ее размеров. *Латентная преступность: познание, политика, стратегия*: сб. матер. междунар. семинара. Москва : ВНИИ МВД России, 1993. С. 241.
4. Гаврилов Б. Я. Латентная преступность и обеспечение конституционного права граждан на доступ к правосудию: моногр. Москва : ВНИИ МВД России, 2004. С. 16.
5. Криминология: учебник для юрид. вузов. / Под общей ред. А. И. Долговой. М., 1999. С. 135.
6. Криминологія: навчальний посібник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2010. С. 27.
7. Зелинский А. Ф. Криминология: курс лекций. Харків, 1996. С. 32.

8. Даньшин І. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частина : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / За ред. І.М. Даньшина. Харків, 2003. С. 44–45.
9. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
10. Кримінологія: курс лекцій / Т. В. Корнякова, Н. С. Юзікова; за ред. проф. Т. В. Корнякової. Дніпро: ЛІРА, 2014. 244 с.
11. Богатирьов І. Г. Кримінологія: навчальний посібник. Київ : ВД «Дакор», 2016. С. 140.
12. Юридичний словник / під ред. Б. М. Бабія, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. Київ, 1974. С. 364.
13. Словарь иностранных слов. Москва : Русский язык, 1989. 624 с.

A. Bogatyrov,
PhD in Law,
Associate Professor of the
Criminal Law and Criminology Chair of the
University of the State Fiscal Service of
Ukraine

LATENT CRIMINALITY IN CUSTODIAL SETTING: THE CONCEPT AND ESSENCE

In article the concept and an entity of latent crime of custodial setting is considered. Ideas of scientific community of interpretation of latent crime are given. It is proved that underestimation by personnel of custodial setting of a problem of latent crime among convicts distorts representation about its actual level, about the size of the material and non-material losses caused by it caused to institutions of execution of punishments.

The analysis of the last researches of latent crime which is carried out by us showed that in special literature there is a set of different author's interpretations of latency. However there is no uniform conventional concept of latent crime of criminology. On the one hand, the concept latent crime is considered by scientists in the context of their own researches. On the other hand it shows that a concept latent crime and its entity reside in scientific search.

Representations of scientific community concerning interpretation of latent crime are given. Latent crime in custodial setting remaining unaddressed administrations of institutions of execution of punishments is especially dangerous.

This results from the fact that latent crime among convicts: latent crime among convicts is not considered, not predicted and actions to prevention are not planned; at latent crime the loss caused establishment of execution of punishments, to the convict of personnel is not compensated; latent crime among convicts in custodial setting is always hidden, but are suppressed why also by whom; the

feeling of impunity encourages the persons serving sentence to continue to commit criminal offenses in custodial setting; latent crime promotes formation of certain convicts on commission in custodial setting of a criminal offense.

Latent crime among convicts in custodial setting is divided into the following types: undeclared condemned administrations of establishment of execution of punishments about commission concerning it in custodial setting of criminal offense; criminal offenses unaccounted by personnel of custodial setting on which they reported in the Ministry of Justice of Ukraine, but did not register and did not investigate from the reasons of insufficient vocational training in identification and investigation of criminal offenses in custodial setting; reserve commission among the condemned criminal offenses of establishment of execution of punishments by administration, for the purpose of reduction of crime rate in custodial setting.

Latent crime among convicts in custodial setting influences: isolation of the convict from society; society relation to condemnation of the individual her condemnation; lack of perspectives of release from serving sentence; deprivations of a number of the subjective rights; recession of a psychological and emotional spirit on serving sentence.

The research of latent crime conducted by us among convicts in custodial setting showed existence of a significant amount of the criminal offenses committed in custodial setting which remained outside official statistical accounting of the Ministry of Justice of Ukraine. As well as reserve their some heads of institutions of execution of punishments for the purpose of reduction of crime rate in custodial setting.

Keywords: *latent crime, prison, understanding, concept, essence.*

Надійшла до редакції 13.11.2018